

6. Новак Н. Л. Економічні інтереси суб'єктів господарювання у розвитку аграрної сфери [монографія] / Н. Л. Новак. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2013. – 352 с.

7. Самсонова В. В. Особливості сертифікації послуг у сфері сільського зеленого туризму / В. В. Самсонова // Науковий вісник НУБіП України. – 2015. – Вип. 211. – Ч. 1. – С. 151 – 158.

8. Потенціал ендogenous зростання економіки України / М. І. Скрипниченко, Т. І. Прихоодько, В. Р. Сіденко та ін., За ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипниченко; НАН України; Інститут екон. та прогнозув. – К., 2010. – 436 с.

9. Попрозман Н.В. Формування стратегії економічного розвитку агропромислового виробництва [монографія] / Н.В. Попрозман. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. – 300 с.

10. Структурні зрушення та економічний розвиток України: Монографія / В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Артёмова та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук; НАН України; Інститут екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.

11. Wasilewski M. Methodological aspects of creating the system of indicators of crisis prevention as the foundation for stabilization of agricultural production based on Ukrainian experience / M. Wasilewski, L. Zaburanna, N. Poprozman, M. Orlykowskyi // Economics

and Organization of Agri–Food Sector (Scientific Journal of Warsaw University of Life Sciences–SGGW). – 2016. – Vol. 4. – pp. 23 – 35.

12. George Armitage Miller The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on our Capacity for Processing Information // Psychological Review, 1956. – P. 343.

13. Шанаєва–Цимбал Л. О. Понятійний апарат та концептуальні положення екологічного менеджменту в системі державного управління / Л. О. Шанаєва – Цимбал // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>.

14. Торгаев Р. А. Некоторые аспекты оценки экономической безопасности в странах с переходной экономикой в контексте устойчивого экономического роста / Р. А. Торгаев, К. Б. Берентаев. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:// <http://www.kizi.com>.

15. Тараненко И. В. Оценка социально–экономического потенциала регионов как основа формирования стратегии конкурентоспособности национальной экономики / И. В.Тараненко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.hse.ru/data/2010/05/12/12173744>.

УДК 339.97; 351.82

П.Г. НЕБОТОВ,

директор Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки

Удосконалення організаційно–економічного механізму функціонування системи експортного контролю України

У науковій праці наведено результати оцінювання функціонування системи експортного контролю України. Експортний контроль слід розглядати як фактор, що здатен впливати на конкурентну позицію підприємств, які функціонують у ринковому середовищі як господарюючі суб'єкти. Подано ключові напрямки удосконалення механізму функціонування системи експортного контролю України.

Ключові слова: контроль, експортний контроль, механізм експортного контролю, управління.

П.Г. НЕБОТОВ,

директор Государственного научно–исследовательского института информатизации и моделирования экономики

Совершенствование организационно–экономического механизма функционирования системы экспортного контроля Украины

В научной работе приведены результаты оценки функционирования системы экспортного контроля Украины. Экспортный контроль следует рассматривать как фактор, способный влиять на конкурентную позицию предприятий, функционирующих в рыночной среде как хозяйствующие субъекты. Поданы ключевые направления совершенствования механизма функционирования системы экспортного контроля Украины.

Ключевые слова: контроль, экспортный контроль, механизм экспортного контроля, управления.

Improvement of organizational and economic functioning mechanism of Ukraine export control system

The scientific paper presents the results of the evaluation of the functioning of the export control system of Ukraine. Export control should be considered as a factor capable of influencing the competitive position of enterprises operating in a market environment as business entities. The key directions of improvement of the mechanism of functioning of the export control system of Ukraine are presented.

Keywords: control, export control, export control mechanism, management.

Постановка проблеми. Загальновізнано, що держава має заохочувати експорт, оскільки це призводить до збільшення виробництва, підвищення рівня зайнятості, забезпечення надходження валютної виручки тощо. Але на практиці існують випадки, коли експорт доцільно обмежувати. Ця необхідність виникає, коли експорт (експортна діяльність) призводить до негативних наслідків для держави або суспільства. Приміром, у багатьох державах світу забороняється (або стримується) експорт наукових розробок та новітніх технологій без попереднього дозволу (узгодження).

Особлива група товарів та послуг, експорт яких забороняється або суттєво обмежується – це товари та послуги військового або подвійного (які є цивільними, але можуть бути використані у військових цілях) призначення. Окремі країни мають ресурси та технології для виробництва надзвичайно небезпечних видів зброї масового ураження, яка через неправильне застосування може завдати непоправну шкоду планеті, людству, усьому живому. Йдеться, передусім, про високотехнологічні види зброї – атомну (ядерну), біологічну (бактеріологічну), хімічну та ін. З метою зменшення ризиків розповсюдження такої зброї та підтримки глобальної стабільності на міжнародному рівні ухвалено рішення, якими забороняється або суттєво обмежується експорт товарів, послуг та технологій військового або подвійного призначення, що можуть бути використані у виробництві зброї масового ураження. З метою контролю за розповсюдженням (переміщенням) товарів, послуг, технологій, які мають військове призначення або можуть бути використані у військових цілях, запроваджено відповідні правові норми, а також механізм експортного контролю, який передбачає здійснення заходів, спрямованих на контроль виконання правових норм у сфері обмеження переміщення вказаних товарів, послуг, технологій.

Таким чином, виник феномен експортного контролю – як ідея нормативного (законодавчого) обмеження «небажаного» експорту певних активів, якщо використання цих активів іншими країнами каталізує ризики глобальної безпеки.

Система експортного контролю України знаходиться у стані реформування. Показники економічної результативності та ефективності функціонування системи експортного контролю України свідчать про наявність низки суттєвих проблем, які мають бути усунуті в процесі удосконалення вказаної системи.

В той же час в економічній літературі майже немає розвідок з питань удосконалення організаційно-економічного механізму експортного контролю. Тому доцільно провести дослідження, що спрямовані на визначення ключових напрямів удосконалення організаційно-економічного механізму експортного контролю, підвищення його результативності та ефективності. Цим обумовлена актуальність даної праці.

Аналіз досліджень та публікацій. Над актуальними проблемами розвитку системи експортного контролю та підвищення економічної ефективності функціонування цієї системи плідно працюють В. Бегма, О. Бовенко, С. Галака, О. Гришуткін, В. Демьохін, К. Ковальчук, Ю. Лазаренко, П. Лозневий, І. Матюшенко, О. Наквакін, А. Остапенко, О. Переверзев, Г. Перепелиця, О. Сівер, С. Цвілій, Н. Черкас, Л. Чеченюк. В той же час в науковій економічній літературі майже не представлено результатів досліджень з питань побудови організаційно-економічних механізмів експортного контролю, висвітлення економічної сутності експортного контролю як інструмента зовнішньоекономічної політики держави, технологій експортного контролю з урахуванням сучасних змін геоекономічної ситуації.

Мета статті – навести результати узагальнень щодо підвищення ефективності механізму експортного контролю України.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що формування механізму експортного контролю пов'язане із початком «холодної війни» та спробами зупинити розповсюдження ядерної зброї у другій половині 1940-х років. Конгресом США у 1946 р. було ухвалено Закон «Про атомну енергію» (Atomic Energy Act of 1946), в якому містилися норми, спрямовані на нерозповсюдження технологій у сфері використання атомної енергії та створення певних механізмів експортного контролю [2, с.43]. На думку сучасних фахівців, вказаний Закон був також спрямований на збереження монополії США на виробництво та використання атомної енергії, тобто мав і суто економічні мотиви [5]. Нині у багатьох державах світу, у тому числі і в Україні, ухвалені нормативно-правові акти, що регулюють механізм та процедури здійснення експортного контролю, а також створені органи, які здійснюють конкретні контрольні та дозвільні процедури у сфері експортного контролю [9].

У законодавстві України експортний контроль визначається як комплекс заходів з контролю за міжнародними передачами товарів, їх використанням юридичною чи фізичною особою, що здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю, та іншими державними органами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки та відповідно до міжнародних зобов'язань України [4]. Експортний контроль, якщо його сприймати як сукупність обмежувальних норм, суттєво впливає на показники виробничої та фінансової діяльності підприємств, що займаються виробництвом та постачанням товарів та послуг військового призначення. З цієї точки зору експортний контроль можна розглядати як фактор, що здатен впливати на конкурентну позицію підприємств, які функціонують у ринковому середовищі як господарюючі суб'єкти. Відтак, вказаний фактор може бути об'єктом економічного дослідження.

Експортний контроль представляє інтерес як явище, в якому реалізується функціональне призначення певного суспільного процесу, зокрема у сфері економічних відносин в частині виробництва та реалізації (споживання) певних товарів і послуг, причому наслідки цього процесу можуть бути оцінені у грошових (вартісних) показниках [6; 8].

Експортний контроль – це механізм контролю за міжнародним переміщенням економічних активів

(товарів, робіт, послуг, технологій, об'єктів інтелектуальної власності, інформації та ін.) військового або подвійного призначення відповідно до міжнародних зобов'язань та вимог законодавства.

Отже, як організаційно-економічний механізм експортний контроль можна і доцільно вивчати в системі економічних параметрів. Серед цих параметрів, зокрема, можемо назвати наступні: загальний обсяг витрат на підтримку функціонування системи експортного контролю; економічна результативність експортного контролю; середній розмір витрат на реалізацію контрольного заходу у сфері експортного контролю; обсяг коштів, отриманих внаслідок надання адміністративних послуг у сфері експортного контролю; обсяг доходу, отриманих внаслідок ліцензування та акредитації певних видів діяльності у сфері експортного контролю; обсяг експортних поставок, дозволених органами експортного контролю тощо.

Нинішня модель механізму державного експортного контролю України обумовлюється низкою чинників, серед яких провідними є [1; 3; 5; 9]:

- необхідність радикального реформування діяльності державного апарату, спрямованої на демократизацію влади, встановлення партнерських відносин між державою та суспільством,
- суттєве скорочення видатків на функціонування органів державної влади, що обумовлено зокрема кризою державних фінансів,
- удосконалення мережі органів державної влади, спрямованим зокрема на подальше скорочення органів та установ, що мають наглядові та контрольні-перевірочні функції,
- посилення глобальної нестабільності, у тому числі пов'язаної із недружніми рішеннями та діями Російської Федерації,
- наявність військового конфлікту на Сході України та неконтрольованих територій,
- трансформація механізмів експортного контролю у світі.

В Україні спеціально уповноваженим центральним органом державної виконавчої влади у сфері експортного контролю є Державна служба експортного контролю України. Основним елементом діяльності Держекспортконтролю, що суттєво впливає на результати економічної діяльності підприємств, є розгляд заявок щодо здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю, а також видача відповідних дозвільних документів. Своє-

часне надання дозвільних документів є запорукою стабільної роботи промислових підприємств, належного здійснення експортних, імпорتنних та транзитних операцій.

Протягом 2012–2016 рр. триває тренд на зниження загальної кількості звернень заявників. В той же час протягом 2014–2016 рр. загальна кількість виданих дозвільних документів збільшувалася. У 2015–2016 рр. найбільш помітно зростала кількість виданих дозволів на право здійснення імпорту, висновків на право здійснення тимчасового вивезення/ввезення товарів, документів про державні гарантії.

Протягом 2013–2016 рр. коефіцієнт співвідношення кількості звернень заявників та кількості виданих документів коливався від 0,785 (у 2015 р.) до 0,971 (у 2016 р.). Іншими словами, у 2016 р. із тисячі звернень заявників 971 було задоволено (шляхом видачі відповідного дозвільного документу). Вказане може свідчити про збільшення обізнаності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності із вимогами законодавства, правилами та процедурами у сфері експортного контролю. Найбільша питома вага задоволених заявок спостерігається при зверненні за дозволом на право здійснення експорту, висновків на право здійснення тимчасового вивезення/ввезення товарів, документів про державні гарантії. Найскладнішим для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є отримання висновків про право проведення переговорів (відповідний коефіцієнт коливається в межах 0,257 – 0,575). В окремі роки коефіцієнти перевищують 1, що можна пояснити видачею відповідних дозвільних документів у звітному році, хоча заявки приймалися у попередньому році.

Загальний обсяг надходжень до державного бюджету України у сфері державного експортного контролю знижувався протягом 2013–2014 рр., згодом незначно збільшувався протягом 2015–2016 рр. Основним джерелом вказаних бюджетних надходжень є внесення плати за видані заявникам дозвільні документи.

Частка плати за видані заявникам дозвільні документи є провідною у структурі бюджетних надходжень у сфері державного експортного контролю (вказана частка протягом 2012–2016 рр. коливалася на рівні 87,2 – 98,0%). Обсяг надходжень від плати за видані заявникам дозвільні документи знижувався протягом 2013–2014 рр., незначно збільшувався протягом 2015–2016 рр., що корелює із обсягом загальних бюджетних надходжень у сфері державного експортного контролю. Можна зробити припущення, що збільшення обсягу надходжень від плати за видані заявникам дозвільні документи протягом 2015–2016 рр. пов'язано із загальною активізацією економічної діяльності у сфері військово-промислового виробництва і зокрема збільшенням обсягу державного оборонного замовлення.

Розраховано коефіцієнт «бюджетної окупності» Держекспортконтролю, який визначено як співвідношення бюджетних надходжень в результаті діяльності Держекспортконтролю до обсягу бюджетних витрат на діяльність Держекспортконтролю. Результати розрахунків наведено у табл. 1.

Коефіцієнт «бюджетної окупності» Держекспортконтролю перевищував 1 у 2012 та 2013 рр., тобто в ці роки обсяг бюджетних надходжень в результаті діяльності Держекспортконтролю був вищим за обсяг бюджетних видатків на фінансування діяльності Держекспортконтролю. У 2014–2016 р. вказаний коефіцієнт був значно меншим за 1. Тобто, у 2014–2016 р. «бюджетна окупність» Держекспортконтролю була недостатньою (обсяг бюджетних надходжень в результаті діяльності Держекспортконтролю був нижчим за обсяг бюджетних видатків на фінансування діяльності Держекспортконтролю).

Економічна активність підприємств військово-промислового комплексу є нерівномірною, що підтверджується даними таблиці 2. Так, обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) на підприємствах Коду КВЕД 25.40 «Виробництво зброї та боеприпасів» зростав у 2013 та 2015

Таблиця 1. Коефіцієнт «бюджетної окупності» Держекспортконтролю

	2012	2013	2014	2015	2016
Загальний обсяг акумульованих до бюджету фінансових ресурсів, тис.грн.	6726,3	5616,2	4101,6	4148,1	4670,8
Фінансування за рахунок бюджету (касове виконання бюджетної програми 1208010), тис.грн.	6601,4	4767,9	8173,8	7169,4	7247,1
Коефіцієнт «бюджетної окупності»	1,02	1,18	0,50	0,58	0,64

Складено автором на основі узагальнень даних Держекспортконтролю

Таблиця 2. Розрахункові показники загальної відносної економічної активності на підприємствах Кодів КВЕД 25.40 та 30.40

	2012	2013	2014	2015	2016
Код КВЕД 25.40 – Виробництво зброї та боеприпасів					
Середній обсяг реалізованої продукції, що припадає на одне підприємство, млн.грн./од.	34,2	102,3	36,3	46,8	57,2
Середній обсяг реалізованої продукції на одного працюючого, тис.грн./особу	120,1	420,2	152,6	224,5	347,5
Код КВЕД 30.40 – Виробництво військових транспортних засобів					
Середній обсяг реалізованої продукції, що припадає на одне підприємство, млн.грн./од.	95,2	120,1	139,3	126,1	200,8
Середній обсяг реалізованої продукції на одного працюючого, тис.грн./особу	130,5	157,3	258,8	242,6	401,7

Складено за даними Держстату

рр., падав – у 2012, 2014 рр. На підприємствах Коду КВЕД 30.40 «Виробництво військових транспортних засобів» у 2014 р. порівняно з попереднім роком знизилася кількість працюючих. Вказане свідчить про наявність так званої «економічної турбулентності» у організації роботи підприємств військово-промислового комплексу.

За результатами спостережень у 2012–2016 рр. середній обсяг реалізованої продукції, що припадає на одне підприємство, коливається: на підприємствах Коду КВЕД 25.40 – від 34,2 млн.грн./од (у 2012 р.) до 102,3 млн.грн./од (у 2013 р.), на підприємствах Коду КВЕД 30.40 – від 95,2 млн.грн./од (у 2012 р.) до 139,3 млн.грн./од (у 2014 р.). Аналогічними є тенденції коливання середнього обсягу реалізованої продукції на одного працюючого.

Вказані розрахунки також підтверджують, що економічна активність на підприємств Кодів КВЕД 25.40 та 30.40 на мікрорівні також є нерівномірною. Широка коливання відповідних економічних показників дозволяє зробити припущення, що ключовим фактором економічної активності виступають не загальні макроекономічні тенденції (загальна сприятливість ділового клімату, доступність кредиту, рівень інфляції тощо), а фактори мезоекономічного (галузевого) рівня. До факторів мезоекономічного рівня можна віднести сприятливу кон'юнктуру зовнішніх ринків озброєнь, наявність контрактів з іноземними контрагентами, розміщення додаткового обсягу державного оборонного замовлення тощо.

Діяльність підприємств військово-промислового комплексу є переважно прибутковою. В той же час динаміка формування прибутків є нестійкою; що підтверджується даними таблиці 3. Приміром, на підприємствах Коду КВЕД 25.40 спостеріга-

лося стрімке зростання частки отриманого прибутку у загальному обсязі отриманого в економіці прибутків у 2013 та 2015 рр., і навпаки – спостерігалось стрімке зменшення у 2012 та 2014 рр.; на підприємствах Коду КВЕД 30.40 спостерігалось стрімке збільшення у 2014 р. та зменшення у 2015 р. Відтак, можна говорити про наявність проблеми планування фінансової результативності діяльності вказаних підприємств, що пояснюється вже описаними чинниками (зокрема, за високий вплив ринкової кон'юнктури на загальні тенденції економічної активності).

Україна є помітним «гравцем» на світовому ринку озброєнь, займаючи за обсягами продажів у різні роки від 6-го (у 1998 р.) до 14-го (2008 р.) місця. Середньорічний обсяг експорту українських товарів військового призначення за 2013–2016 рр. оцінюється різними експертами на рівні 0,5 – 0,9 млрд.дол.США (така різниця в оцінках пояснюється різним тлумаченням поняття «товар військового призначення», а також різною методологією статистичних спостережень).

Основними статтями українського військового експорту є військові транспортні засоби (військово-транспортні літаки, танки, бронетранспортери, десантні кораблі), різні види військового устаткування (у тому числі двигуни, газотурбінні установки та ін.), стрілецька зброя, засоби військового захисту, ракетно-військова техніка та ін.

Основними партнерами України щодо поставок зброї є компанії Російської Федерації, Китаю, Індії, Саудівської Аравії, Казахстану, Азербайджану, Пакистану, а також низки африканських країн (Алжир, Єгипет, Ефіопія, Ангола, Нігерія).

На українському ринку товарів військового призначення склалася сприятлива ситуація для впровадження «гнучких» механізмів експортного

Таблиця 3. Фінансовий результат діяльності підприємств Коду КВЕД 25.40 та Коду КВЕД 30.40

Показники	2012	2013	2014	2015	2016
Фінансовий результат (сальдо)					
Фінансовий результат в цілому в економіці, млн.грн.	75670,3	11335,7	-564377	-348472	69214
Фінансовий результат (сальдо) Класу 25.40, млн.грн.	32,0	140,8	-5,3	245,6	175,7
Частка підприємств галузі у загальному результаті, %	0,04	1,24	-	-	0,0
Фінансовий результат (сальдо) класу 30.40, млн.грн.	-46,4	34,7	31,0	149,2	40,7
Частка підприємств галузі у загальному результаті, %	-	0,31	-	-	0,0
Прибуток прибуткових підприємств					
Прибуток прибуткових підприємств в цілому в економіці, млн.грн.	248036	209864	233625	387652	443409
Прибуток прибуткових підприємств Класу 25.40, млн.грн.	77,9	149,3	71,0	290,4	217,7
Частка прибутку підприємств в галузі у загальному результаті, %	0,03	0,07	0,03	0,07	0,004
Прибуток прибуткових підприємств Класу 30.40, млн.грн.	67,9	51,3	175,8	248,3	94,4
Частка прибутку підприємств в галузі у загальному результаті, %	0,02	0,02	0,08	0,06	0,002
Збиток збиткових підприємств					
Збиток збиткових підприємств в цілому в економіці, млн.грн.	172366	198529	798002	736124	374195
Збиток збиткових підприємств Класу 25.40, млн.грн.	45,9	8,5	76,3	44,7	42,0
Частка збитку підприємств галузі у загальному результаті, %	0,03	0,0	0,01	0,01	0,01
Збиток збиткових підприємств Класу 30.40, млн.грн.	114,2	16,6	144,8	99,1	53,7
Частка збитку підприємств галузі у загальному результаті, %	0,07	0,01	0,02	0,01	0,01

Складено за даними Держстату

контролю, спрямованих на перехід від «заборонної» моделі до «повідомної». Окрім того, приватні товаровиробники в окремих випадках мають погоджувати технічні умови та ціну експортних поставок з державним концерном «Укроборонпром», що обмежує конкуренцію на ринку, а також призводить до зростання трансакційних витрат. В той же час слід розуміти, що державна політика у сфері експортного контролю України не є ключовим фактором, що перешкоджає нарощуванню виробництва товарів військового призначення та загального підвищення економічної активності у військово-промисловому комплексі. Водночас процедури та обмеження у сфері експортного контролю в окремих випадках суттєво впливає на результати економічної діяльності підприємств, у першу чергу підприємств недержавних форм власності. Зокрема, експерти відзначають «закритість» вказаної політики, незрозумілість окремих управлінських рішень, через що підприємства не можуть виважено планувати свою діяльність з урахуванням прогнозу майбутніх тенденцій. Вказується також на доцільність модернізації механізму експортного контролю, необхідність його гармонізації із кращими світовими практиками.

Виділено головні особливості побудови механізмів державного експортного контролю у про-

відних державах світу, у першу чергу у США та країнах ЄС, а саме:

- у провідних країнах світу (у першу чергу у США) окрім контрольних списків («списків контрольованих товарів») існують списки контрольованих країн. Усі країни класифіковано на групи, в залежності від цього при здійсненні експорту застосовуються різні правила та процедури. У європейському законодавстві та законодавчих актах країнах ЄС встановлено більш жорсткі вимоги щодо контролю експорту, якщо поставка здійснюється у країні з нижчим рівнем розвитку. У законодавчих актах провідних країн світу задекларовано принцип екстериторіального застосування економічних санкцій,

- у законодавчих актах провідних країн світу доволі детально розроблено положення щодо експортного контролю технологій та інших нематеріальних активів,

- законодавчі акти провідних країн містять чіткі положення щодо економічного призначення експортного контролю. Зазначається, зокрема, що одним із принципів політики у сфері державного експортного контролю є підтримка національної конкурентоспроможності, захист ринків, забезпечення економічної безпеки держави.

- системи експортного контролю провідних країн є доволі «гнучкими», оскільки значна кількість

процедурних питань регулюється підзаконними нормативно-правовими актами, які схвалюються за більш простою процедурою, аніж закони. Окрім того, у США та країнах ЄС органи оперативного управління у сфері державного експортного контролю мають більшу автономію. Передбачено, що значна кількість організаційно-економічних процедур виконуються з використанням сучасних комп'ютерних засобів [1; 7; 10].

У проаналізованих бюджетних програмах у сфері державного експортного контролю (КПКВК 1208010 «Керівництво та управління у сфері експортного контролю» та КПКВК 1208020 «Прикладні розробки у сфері розвитку експортного контролю») наведено показники, що описують або проміжні процеси, або процеси, які не можна визнати основними. Окремі показники описують схожі процеси і результати, що не сприяє повнішому розумінню результативності та ефективності виконання бюджетних програм.

Проведений аналіз виконання бюджетних програм у сфері державного експортного контролю підтвердив висновок про недостатню бюджетну ефективність діяльності відповідального виконавця. Зокрема, кількість негативних відхилень (невиконаних завдань) за бюджетною програмою КПКВК 1208010 «Керівництво та управління у сфері експортного контролю» є стабільною і протягом 2012–2015 рр. коливалася на рівні від 7 до 9 од. У 2016 р. (станом на 01 січня 2017 р.) кількість негативних відхилень знизилася до 4. Натомість вказане не свідчить про поліпшення результативності роботи головного виконавця, оскільки за бюджетною програмою КПКВК 1208010 «Керівництво та управління у сфері експортного контролю» були значно знижені планові (проектні) результативні показники.

Удосконалення механізму бюджетного фінансування функціонування системи державного експортного контролю можливе, зокрема, на основі сумлінного та виваженого застосування методу програмно-цільового фінансування відповідних заходів, з повним обґрунтуванням доходів і витрат на основі сучасних досягнень економічної науки. Доцільна розробка концептуального підходу (у формі науково обґрунтованих пропозицій) щодо подальшого удосконалення механізму бюджетного фінансування функціонування системи державного експортного контролю у середньостроковій перспективі (на період до 2020 р.).

Паспорти бюджетних програм у сфері державного експортного контролю необхідно удосконалити, у першу чергу – шляхом доповнення результативними показниками, за якими оцінюватиметься успішність (ефективність та повнота реалізації) бюджетної програми, а відтак – і всієї державної політики у сфері експортного контролю. Державна політика у сфері експортного контролю має призводити, зокрема, до посилення рівня економічної безпеки держави та стимулювання вітчизняних товаровиробників до ефективно зовнішньоекономічної діяльності у сфері виробництва та реалізації товарів військового призначення та подвійного використання.

З урахуванням прогнозу економічної активності підприємств оборонно-промислового комплексу побудовано прогноз окремих показників у сфері експортного контролю до 2020 р., що дає можливість формувати показники результативності бюджетних програм у сфері експортного контролю на науково обґрунтованій основі (у тому числі формувати показники кадрового, матеріально-технічного забезпечення, фонду оплати праці, показників фінансування тощо). В процесі дослідження внесено пропозиції щодо прогнозування обсягу плати за видані заявникам дозвільні документи у сфері державного експортного контролю (тис.грн.) та кількості виданих дозвільних документів (од.). Доведено, що для вказаного прогнозування доцільно використовувати трендові моделі та метод кореляційно-регресійного аналізу. Для побудови прогнозних розрахунків використано програмний комплекс Statistika та табличний процесор Exel. Результати прогнозування наведено у табл.4.

Нині система експортного контролю України не має належного ресурсу для підтримки свого розвитку відповідно до міжнародних стандартів. Причиною цього явища є наявність низки системних проблем, основними серед яких є наступні: фрагментарність та нечіткість концептуального бачення реформування зовнішньоекономічної політики держави, у т.ч. щодо товарів військового призначення та подвійного використання; відсутність державних програм і проектів у сфері розбудови інструментарію та інфраструктури експортного контролю; недостатність фінансових та інвестиційних ресурсів для підтримки розвитку новітніх управлінських технологій у сфері державного експортного контролю; загальна

Таблиця 4. Прогноз окремих показників розвитку системи експортного контролю

Показники	2016 (факт)	Прогноз			
		2017	2018	2019	2020
Плата за видані заявникам дозвільні документи у сфері державного експортного контролю, тис.грн.	4466,8	4971,5	5339,4	5670,5	6050,4
Кількість виданих заявникам дозвільних документів, од.	2715	3366	3728	4053	4426
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у виді економічної діяльності «Виробництво зброї та боєприпасів» (код КВЕД 25.40), млн.грн.	2571,8	2762,1	2900,2	3042,	3179,2
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), у виді економічної діяльності «Виробництво військових транспортних засобів» (код КВЕД 30.40), млн.грн.	4419,0	4746,0	4983,3	5227,5	5462,7
Усього у досліджуваних галузях військово-промислового комплексу, млн.грн.	6990,8	7508,1	7883,5	8269,8	8641,9

Розраховано автором за даними Держстату та Держекспортконтролю.

макроекономічна нестабільність та економічна криза, що звужує можливості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності підтримувати належну економічну активність та здійснювати експорт; нерозвинутість інфраструктури експортного контролю (незалежні ідентифікаційні бюро, незалежні експерти, консалтингові структури, система підготовки кадрів тощо); відсутність належної відомчої взаємодії у сфері експортного контролю; відсутність дієвого парламентського та громадського контролю у сфері державного експортного контролю; наявність прогалів у законодавстві з питань державного експортного контролю.

Задля забезпечення розвитку системи державного експортного контролю необхідно розробити документ стратегічного рівня – Стратегію розвитку системи державного експортного контролю України. Вказана Стратегія має стати «дорожньою картою», за якою здійснюватиметься координація дій та рішень органів державної влади та управління, що беруть участь у формуванні державної політики у сфері експортного контролю. У цьому документі мають бути визначені мета, завдання, ключові орієнтири (планові параметри) розвитку системи державного експортного контролю. На основі розробленої Стратегії слід ухвалити програмні документи, в яких буде визначено заходи розвитку системи державного експортного контролю, етапи реалізації запланованих завдань та заходів, відповідальні виконавці.

Метою розвитку системи державного експортного контролю України на сучасному етапі трансформаційних перетворень, з огляду на наявні економічні виклики та обмеження, має стати поглиблення економічного та науково-техноло-

гічного співробітництва України з іншими державами, посилення впливу України та підвищення її авторитету на міжнародній арені як суб'єкта глобального зовнішньоекономічного процесу, створення економічно сприятливої для національних експортерів системи експортного контролю.

Відтак, основними напрямками реформування системи експортного контролю України мають стати:

Системне удосконалення організаційно-економічного та адміністративно-управлінського інструментарію функціонування системи експортного контролю України.

Створення сприятливих умов для національних експортерів.

Здійснення заходів дерегуляції (як цілої системи, так і окремих процедур державного експортного контролю).

Створення системи незалежної (недержавної) ідентифікаційної експертизи товарів.

Створення належного нормативно-правового забезпечення подальшого розвитку національної системи експортного контролю.

Створення вітчизняної системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації національних кадрів у галузі експортного контролю.

Удосконалення механізмів та процедур бюджетного адміністрування у сфері державного експортного контролю.

Удосконалення системи економічного моніторингу та інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування та розвитку системи державного експортного контролю.

В процесі дослідження розроблено конкретні заходи в межах кожного із запропонованих напрямків.

Одним із стратегічних завдань розвитку механізмів державного управління взагалі та бюджетного адміністрування зокрема у сфері державного експортного контролю є підвищення ефективності та якості управління відповідними процесами на основі застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. На практичному рівні здійснення управлінських та економічно-організаційних процедур у сфері державного експортного контролю має здійснюватися на основі використання автоматизованої (комп'ютеризованої) системи, яка представляє собою модель управління базами даних, що в режимі реального часу здатна забезпечувати користувачів актуальною, повною та точною інформацією щодо різноманітних явищ та процесів у сфері державного експортного контролю. В дисертації подано конкретні науково-практичні та прикладні пропозиції щодо розробки вказаного програмного продукту, описані економічні ефекти від його впровадження. Реалізація системи автоматизованого управління процесами у сфері державного експортного контролю дозволить значно підвищити результативність та ефективність бюджетного адміністрування у сфері державного експортного контролю, зокрема підвищити доходи бюджету, зменшити трансакційні витрати підприємств, усунути непродуктивні бюджетні видатки, скоротити строки розгляду заяв, надати запитувачам актуальну та достовірну інформацію з різних питань експортного контролю.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому слід розробити методичні підходи до економетричного прогнозування окремих показників розвитку системи експортного контролю з урахуванням змін у глобальній економіці.

Список використаних джерел

1. Бовенко О.Я. Реформування системи експортного контролю Європейського Союзу / О.Я.Бовенко // Вісник експортного контролю. – 2011. – № 4. – С. 26–29.
2. Галака С.П. Експортний контроль в системі міжнародної безпеки / С.П.Галака, Г.М.Перепелиця, О.І.Сівер / За ред. О.М. Гришуткіна. Київ: КНУ, 2012. 336 с.
3. Гришуткін О.М. Питання оновлення нормативно-правової бази у галузі державного експортного контролю / О.М.Гришуткін // Вісник експортного контролю. – 2011. – № 2. – С. 7–13.
4. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» [електронний ресурс]. – Доступний з: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
5. Експортний контроль [електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т 1. / Редкол.: С.В.Мочерний (відп.ред) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
7. Остапенко А.В. Основи законодавства ЄС у сфері контролю товарів і технологій подвійного використання / А.В.Остапенко // Вісник експортного контролю. – 2011. – № 1. – С. 21–24.
8. Современный экономический словарь [терминолог. словарь] / Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
9. Експортний контроль [електронний ресурс]. – Доступний з: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/3409-eksportnij-kontrol.html>
10. Green Paper. The dual-use export control system of the European Union: ensuring security and competitiveness in a changing world. [електронний ресурс]. – Доступний з: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/june/tradoc_148020.pdf

УДК 351.9:005.591:332.1

Л.О. ШАНАЄВА–ЦИМБАЛ,
кандидат наук з державного управління, НУБіП України

Державне регулювання ринкової економіки

Проаналізовано необхідність регулювання ринкової економіки державою. Розглянуто основні моделі та методи переходу до ринкової економіки. Наведені найбільш важливі економічні функції держави та напрямки, що зумовлюють необхідність державного регулювання ринковою економікою.

Ключові слова: державне регулювання, ринкова економіка, методи, моделі, механізми, функції, напрямки держави.